

Innhold

Forord	11
Innledning	12
Historien om Karin	16
Kapittel 1 Holdninger, historikk og grunnsyn	23
1.1 Rus og psykisk lidelse (ROP)	24
1.1.1 Hva betyr det å ha en ROP-lidelse?	26
1.1.2 Høna eller egget?	26
1.2 Psykiske lidelser – et mangfold av forståelsesformer	29
1.2.1 Fra tukthus til asyl	29
1.2.2 Fra asyl til Freud	30
1.2.3 Samfunnsorientert og biologisk orientering	30
1.3 Rusbruk og rusbehandling gjennom tidene	31
1.3.1 Glimt fra historien om rusbruk	32
1.3.2 Ulike tradisjoner for behandling av rusproblemer	35
1.4 Dobbeltdiagnosestudien i New Hampshire	38
1.5 Recovery	41
1.5.1 Recovery-orienterte praksiser	42
1.5.2 Sentrale recovery-prinsipper	43
1.5.3 Nøkkelfaktorer for recovery	44
1.5.4 Kritikk av recovery	45
Kapittel 2 Psykiske lidelser, ruslidelser og ROP-lidelser	46
2.1 Om diagnoser	46
2.1.1 Diagnoser og diagnosesystemer	47
2.2 Psykiske lidelser og personlighetsforstyrrelser	48
2.2.1 Oversikt over psykoselidelser	48
2.2.2 Schizofreni og lignende psykoser	51
2.2.3 Bipolar lidelse	52
2.2.4 Depresjon	54
2.2.5 Angstlidelser	55

2.2.6	Tvangslidelse (obsessiv-kompulsiv lidelse – OCD)	56
2.2.7	Posttraumatisk stresslidelse (PTSD)	56
2.2.8	Spiseforstyrrelser	57
2.2.9	Personlighetsforstyrrelser	58
2.2.10	Kognitive forstyrrelser	62
2.2.11	ADHD / hyperkinetiske lidelser	63
2.2.12	Autismespekterlidelser	65
2.3	Genetiske aspekter	66
2.4	Virkninger av ulike rusmidler	67
2.4.1	Alkohol	67
2.4.2	Løsemidler	70
2.4.3	Nikotin	71
2.4.4	Cannabis	72
2.4.5	Opioider	73
2.4.6	Sentralstimulerende stoffer	74
2.4.7	Hallusinogener	77
2.4.8	Benzodiazepiner	77
2.4.9	Gamma hydroksybutyrat (GHB)	79
2.4.10	Andre stoffer	79
2.5	Rusmiddelbruk og avhengighet	80
2.5.1	Rusmiddelproblemer: sykdom eller valg?	80
2.5.2	Rusmiddelproblemer og rusdiagnoser	82
2.5.3	Bruk av rusmidler i Norge	83
2.5.4	Sårbarhetsteorier	84
2.6	Somatisk helse hos ROP-pasienter	85
2.6.1	Hepatitt C	86
2.6.2	Ernæringssvikt	86
2.7	Dødelighet ved rusmiddelmisbruk og psykisk lidelse	87
2.8	Forekomst av ROP-lidelser	89
2.8.1	Normalbefolkningen	89
2.8.2	Rusmiddelmisbruk blant pasienter i psykisk helsevern	91
2.8.3	Psykiske lidelser hos personer med rusproblemer	92
2.8.4	Rus og psykiske problemer blant innsatte i fengsel	95
2.8.5	ROP og bostedsløshet	96
2.9	ROP og vold	98
Kapittel 3 Utredning og kartlegging		100
3.1	Nasjonale anbefalinger om kartlegging	102
3.2	Utredning med helhetsfokus	102
3.2.1	Utredning er dialog	105

3.2.2	Rett kontekst for utredningen.	106
3.3	Utredningsverktøy.	107
3.3.1	Screening og utredning av ruslidelse.	107
3.3.2	Screening og diagnostisering av psykiske lidelser.	108
3.3.3	Utredning av psykososiale forhold, problemområder, ressurser og utfordringer.	110
3.3.4	Funksjonsutredning.	112
3.3.5	Utredning av motivasjon for endring.	112
3.3.6	Evaluerings av bedring i recovery.	113
3.3.7	Annen type utredning.	113
Kapittel 4 Behandling og rehabilitering.		115
4.1	Behandlingsmålsettinger.	115
4.1.1	Detaljerte målsettinger.	116
4.2	Hva er behandling, hva er rehabilitering og hva er oppfølging?	117
4.3	Overordnede faktorer.	118
4.3.1	Tilgjengelighet.	118
4.3.2	Kontinuitet.	118
4.3.3	Behandling på mange arenaer.	119
4.3.4	Terapeutisk relasjon.	119
4.3.5	Valg mellom behandlingsformer.	120
4.4	Frivillighet og tvang.	122
4.5	Behandlingsstrategier.	123
4.5.1	Sekvensiell eller samtidig behandling av psykisk lidelse og rusmiddelmissbruk?	124
4.6	Holdninger.	125
4.7	Matching.	125
4.8	Institusjonsbehandling – og livet utenfor.	126
4.9	Akuttbehandling, kriser og tilbakefall.	128
4.10	Psykososiale behandlingsmetoder.	129
4.10.1	Motiverende intervju eller endringsfokusert rådgivning.	130
4.10.2	Kognitiv atferdsterapi.	131
4.10.3	Tilbakefallsforebygging.	132
4.10.4	Psykodynamisk terapi.	132
4.10.5	Læringsbasert rusbehandling / contingency management (CM).	133
4.10.6	Mentaliseringsbasert terapi (MBT).	135
4.10.7	Sosial ferdighetstrening.	135
4.10.8	Psykoedukativt perspektiv og familiekurs.	136
4.10.9	Fysisk trening.	137

4.10.10	Kunst- og uttrykksterapi	138
4.10.11	Spesielt om schizofrenibehandling	139
4.11	Medikamentell behandling	140
4.11.1	Medikamenter mot rusmiddelavhengighet	141
4.11.2	Medikamenter mot psykiske lidelser	142
4.12	Forskning og evaluering av behandling og oppfølging	149
4.12.1	Utfallsmål	149
4.12.2	Ulike typer behandlingsforskning	149
4.12.3	Randomiserte kontrollerte studier	151
4.12.4	Supplerende metoder	151
4.12.5	Forskningen bak ROP-retningslinjen	152
4.12.6	Forskning på virkning av behandling	152
Kapittel 5	Hverdagsarenaene	159
5.1	Ulike arenaer	159
5.2	Oppsøkende arbeid	161
5.2.1	Oppsøkende arbeidsmetodikk	161
5.3	Aktivitetshus og væresteder	164
5.4	Boligen	166
5.4.1	Alle kan bo	167
5.4.2	Tjenester i hjemmet	171
5.4.3	Bo- og tjenestemodeller	172
5.5	Jobb, aktivitet og samfunnsdeltakelse	176
5.5.1	Metoder for jobbmestring	178
5.5.2	Tilnærminger til å komme i arbeid eller aktivitet	179
5.5.3	Lavterskel arbeidsplasser	182
Kapittel 6	Pasientens og brukerens tjenester	184
6.1	Pasient- og brukerrettigheter	184
6.1.1	Pasientrettigheter	185
6.1.2	Brukerrettigheter	186
6.1.3	Rett til spesialisthelsetjenester	187
6.1.4	Rett til individuell plan og koordinator	188
6.1.5	Samtykkekompetanse og tvangstiltak	190
6.2	Rettigheter på boligmarkedet	195
6.3	Brukermedvirkning og samarbeid	197
6.3.1	Ulike sider ved brukermedvirkning	198
6.4	Brukerrollen	202
6.5	Pårørende	206
6.5.1	Pårørende som støttespillere i behandling	207

6.5.2	Pårørendes egne behov for hjelp	209
6.6	En ny hjelperrolle	209
6.6.1	Delt fokus	210
Kapittel 7	Tjenester til ROP-pasienter	211
7.1	Mønstre for ROP-pasienters bruk av tjenestene	211
7.2	Nasjonal faglig retningslinje for ROP	212
7.3	Spesialisthelsetjenestenes ansvar	213
7.3.1	Tverrfaglig spesialisert rusbehandling	214
7.3.2	Psykisk helsevern	215
7.3.3	Ansvarsdeling mellom TSB og psykisk helsevern	218
7.3.4	Somatiske helsetjenester	218
7.4	Kommunale tjenester	219
7.4.1	Kommunens tjenester rettet mot brukere med ROP-lidelser	220
7.4.2	Lavterskel helsetilbud	221
7.5	Hvordan tette gapet?	222
Kapittel 8	Samordne tjenester	223
8.1	Bedre forløp	224
8.1.1	Tiltak for å lette overgangene	224
8.2	Koordinering og tjenestelevering	226
8.2.1	Case management	226
8.2.2	Ambulant teambasert tilnærming	228
8.2.3	ACT-team	230
8.3	Behandlings- og oppfølgingsplanlegging	236
8.3.1	Individuell plan	236
8.3.2	Fra bruker til aktør	238
Kapittel 9	Etikk i møte med mennesker med ROP-lidelser	243
9.1	Sentrale etiske utfordringer	243
9.2	Verdier og dyder	244
9.3	Noen etiske dilemmaer	246
9.3.1	Mellom hensyn til klient og hennes barn	247
9.3.2	Mellom hensyn til klient og pårørende	247
9.3.3	Mellom hensyn til pasient og nærmiljø	247
9.3.4	Mellom hensyn til kriminalitetsofre og -utøvere	248
9.3.5	Mellom hensyn til fellesskapet og den enkelte	248
9.3.6	Mellom tvang og selvbestemmelse	249
9.3.7	Medisinering eller ikke?	249

10 **Innhold**

9.3.8	Ambivalens og egenvilje.	250
9.3.9	Mitt ansvar eller «systemets»?.....	250
Vedlegg 1 Personlighetsforstyrrelser i ICD-11		253
Vedlegg 2 Skadevirkninger av rusmidler		254
Referanser.....		257
Register		284